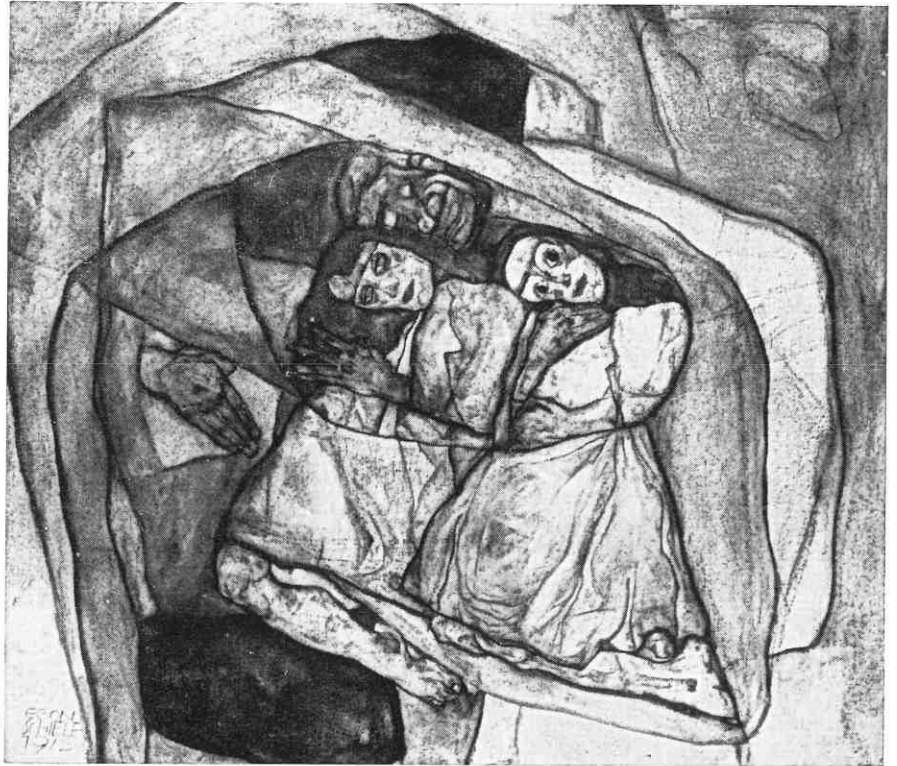

220

egon schiele

božidar gagro

U ljeto god. 1968. tri izložbe bile su u Beču priredene u povodu pedesete godišnjice smrti Egon Schielea (1890—1918): u Historijskom muzeju grada Beča »Život i djelo«, u grafičkoj zbirci Albertina »Gustav Klimt — Egon Schiele, crteži i akvareli« i napokon izložba njegovih slika u galeriji Gornji Belvedere. To su bile samo posljednje od brojnih izložbi priređenih proteklih godina po Evropi i Americi kojima se bečka secesija prezentirala u novom svjetlu, a upravo sa Schieleom i bečki se

ekspresionizam otkriva u značenju koje donedavna nije imao. Zašto ga nije imao? Po svemu sudeći upravo zato što je ekspresionizam austrijskog središta više nego bilo koja njegova druga varijanta najtješnje vezan sa secesijom, logično iz nje izrasta i nastavlja njezine mnoge sadržajne i formalne značajke, pa je prirodno odbojan stav prema secesiji, koji je dominirao do unatrag desetak godina, dovodio i do potcjenjivanja austrijskog doprinosa ekspresionizmu. Kokoška je izuzetak utoliko što se kasnijim djelovanjem u određenom smislu reintegrirao u njemačke pokrete, pa je i od njegova ranog opusa stvoren izoliran slučaj. Međutim, upravo će nam crteži i slike E. Schielea pokazati kako Kokoškino slikarstvo ne predstavlja ni u kom smislu zgradu unutar jedne demodirane i zastarjele duhovne sredine, već samo sastavni dio duhovnog raspoloženja i stilske kulture koji se razlikuje od poznatijih modela grupa »Most« (Dresden) i »Plavi jahač« (München). Uzme li se u obzir kriterij razlike, Egon Schiele ispada zapravo izvorna i veoma reprezentativna pojava drugog decenija u Austriji, pojava i za nas napose zanimljiva s obzirom na to da se refleksi njegova slikarstva osjećaju i u Hrvatskoj (rane slike Mišea i Šulentića, npr.).

Nakon solidne početničke faze, između 1907. i 1910. Schielovo slikarstvo i njegovi crteži bliski su primjerima G. Klimta s kojim se upoznao godine 1907. Schiele će zapravo čitava svog kratkog života i stvaranja ostati duboko vezan s Klimtom, premda će se u cjelini stilskih oznaka jasno od njega razlikovati; vezan podzemnim vezama koje se svakog časa — u nekom motivu, kompoziciji i sitnijoj pojedinosti — mogu ponovo pojaviti, ali od samog početka njegov odnos s predvodnikom bečke secesije nije bio odnos slabijega koji oponaša. Od »Portreta Poldi Łodzinsky« (1908), na kojem se po prvi put javlja plošna stilizacija, ali i potret-na koncepcija s karakterističnom

frontalnom postavom, s ekspresivnim naglašavanjem lica i ruku, uvijek će Schieleova osobna vizija davati pečat njegovoj stilistici. Od Klimta nasljeđuje plošnost, slobodu stilizacije — napose s obzirom na miješanje figure i ornamenta, realnih i apstraktnih elemenata tako osobenih Klimtu — patos i monumentalnost; dodaje, prije svega, ekspresionistički naboj koji njegovim radovima nakon 1910, kad je Klimtova sugestivnost popustila, daje u pravilu drugačiji sadržaj: trpkost i oštrinu linije vođene grčevitom aritmičnošću, boju u službi izravne psihološke simbolizacije, ekspresionističku mimiku na figurativnim motivima, što se napose odnosi na stavove tijela, na deformacije fizionomije i na za Schielea neobično karakterističnu (i za mene ne sasvim jasnu) upotrebu ruku, ravno ispruženih i razdvojenih prstiju koji se toliko puta sreću na njegovim radovima (isti se znak prstima sreće i na mnogim fotografijama na kojima je prikazan Schiele).

Pod ekspresionističkim nabojem mislimo na shvaćanje prirodnog izgleda ljudi, predmeta i pejzaža kao providnih maski ispod kojih kuljaju svemoćne sile psihizama, kozmičke prisutnosti i usuda, kao traženje jedne »druge«, istinitije i dublje prirode. Kao nezamjenljiv interpret čovjek je prisutan u pretežnom broju Schieleovih motiva; kao portretirana ličnost on je prvenstveno medij slikareva vlastitog raspoloženja i nazora, izlika za njegovu kondenziranu sugestivnu likovnu metaforu. U razdoblju od 1910. do 1912. česti su religiozni sižeji, ali i tada je, i inače, čovjek u nekoj funkciji, u nekom činu, u nekom odnosu koji ističe njegov generički karakter — majka i dijete, muškarac i žena, žena kao animalno ženstvo, porodica... Vizija prirode u Schielea također je antropomorfna: nervozna stabla drveća personalizirana su i kao da su predstavljena u potajnom međusobnu dosluhu; grane se čvore i grče poput ljudskih ruku, krovovi

gradića odaju neku tajnu i suspregnutu prisutnost, prozori, zidovi, kuće i brda — sve govori, glasi se, zrači onostranim značenjem.

U skladu s takvim osjećanjem prirode Schiele u pretežnom dijelu svojih slika znatno odstupa od realnosti pojava; međutim, on nikad ne ide u potpunu stilizaciju ili u potpunu negaciju realiteta. Štaviše, u posljednje dvije godine rada (1917—1918) on očigledno sa svjesnim interesom respektira prirodnost likova, predmeta i njihovih odnosa, nalazeći u snazi istinite prisutnosti, u pojednostavnjenom grafizmu kontura i nabora, u ohlađenom koloritu stegnutom na hladne i sirove tonalitete zamjenu za patetičnu gestu i uvijek probran koloristički sklop.

Egon Schiele umro je 1918. od španjolske gripe, dva dana nakon smrti svoje žene koju često susrećemo na crtežima i slikama, i nekoliko mjeseci nakon Gustava Klimta. Umro je kao već poznat umjetnik i velika nada austrijskog slikarstva. Ne upuštajući se u pretpostavke o tome »šta bi bilo da je bilo«, njegov doprinos modernom slikarstvu realan je i vrijedan. On je možda bio više zaokupljen time kako da stvori dobro i svježije slikarstvo, kako da realizira vlastitu slikarsku viziju svijeta i života, negoli mislima o potrebi mijenjanja i ukidanja slikarskih tradicija. Schiele nije tradicionalist u slikarstvu, ali nije ni avangardan. Njegove atribute valjat će specificirati izvan te naše komotne shematike. Osim s Klimtom u njega se može naći dodirnih tačaka s Van Goghom, Munchom i Hodlerom; međutim, Schiele je prevladao Klimtovu stilistiku u izravnom dijalogu s njim, bez značajnije pomoći bilo kojega drugog umjetnika. Nađu se paralele i s pojavama njemačkog ekspresionizma drugog decenija — dokaz da se i u Beču živjelo po evropski i »suvremeno«, ali sve je to prožeto oznakom jake Schieleove subjektivnosti, povezano u mrežu osobnih obilježja koja bez ikakva napora uvijek razaznajemo.